

بررسی عوامل تعیین کننده ماهیت روابط هند و پاکستان

ماهیت روابط هند و پاکستان متأثر از مجموعه عوامل مختلفی مانند تجارت، مسایل هسته‌ای، اختلاف بر سر کشمیر و نقش منفی کنشگرانی مانند آمریکا و افغانستان، رقابتی و غیردوستانه بوده است. مجموع تجارت این دو کشور با وجود هم‌جواری ژئوپلیتیک و داشتن اشتراکات تاریخی و فرهنگی حدود ۲/۳ میلیارد دلار باقی مانده است، این در حالی است که دو کشور از ظرفیت بالایی برای گسترش روابط تجاری برخوردار هستند و بنابه گفته بانک جهانی ظرفیت همکاری آنها حدود ۳۷ میلیارد دلار است. در شرایط کنونی در ارتباط با این دو کشور راهکارهایی مانند حرکت از تعرفه ترجیحی به سمت تعرفه آزاد در روابط تجاری با پاکستان، برقراری تعرفه ترجیحی با هند، اعمال سیاست موازنه مثبت نسبت به دو طرف، میانجیگری و تلاش برای اعمال راهکارهای دیپلماتیک به منظور حل و فصل مناقشه کشمیر در راستای تقویت امنیت اقتصادی ایران پیشنهاد می‌شوند.

۳۱/۲ میلیارد دلار در سال است و سرمایه‌گذاری‌های خارجی برای تأمین مالی کسری تجاری این کشور کافی نیست.

هند با داشتن ذخایری حدود ۴۰۵ میلیارد دلار در مقایسه با پاکستان در وضعیت مناسبی قرار دارد، اما چشم‌انداز اقتصادی این کشور مانند گذشته روشن نیست، زیرا رشد تولید ناخالص داخلی این کشور در سال ۲۰۱۹ نسبت به سال ۲۰۱۶ بیش از ۳ درصد کاهش یافته است. جریان سرمایه‌گذاری‌های خارجی در این کشور هم کاهش یافته و سرمایه‌گذاران دو مسئله نتیجه انتخابات آینده در سال ۲۰۲۲ و ترس از گسترش دامنه درگیری‌های نظامی بین پاکستان و هند را در تصمیمات خود لحاظ می‌کنند. برای جلب اعتماد سرمایه‌گذاران، به پیامی قوی از دو طرف در ارتباط با عدم گسترش درگیری‌ها نیاز است.

حجم تجارت هند و پاکستان در سال‌های گذشته با وجود همسایگی و داشتن بازار بزرگ اقتصادی، کمتر از ۲ میلیارد دلار بوده، این موضوع نشان‌دهنده آن است که تجارت نقش مهمی در روابط هند و پاکستان ایفا نمی‌کند و پاکستان به سبب وضعیت اقتصادی نامطلوب خود نمی‌تواند وارد تنش بلندمدت با هند شود. هرچند درجه اعتبار پاکستان نزد سازمان‌های بین‌المللی کاهش یافته است، این کشور سالانه به مساعدت مالی صندوق بین‌المللی پول در حدود ۱۲ میلیارد دلار و دریافت وام‌ها و کمک‌های خارجی به‌عنوان دیگر منابع تأمین درآمد نیازمند است. در سال‌های اخیر، عربستان سعودی و چین هرکدام حدود ۲ میلیارد دلار وام به پاکستان داده‌اند. ذخایر ارزی این کشور بسیار پایین و حدود ۷/۲ میلیارد دلار است که تنها می‌تواند واردات این کشور را برای ۶ هفته تأمین کند. کسری تجاری این کشور حدود

بررسی عوامل اثرگذار بر روابط هند و پاکستان برای شناخت ماهیت روابط دو کشور و اتخاذ سیاست‌های عمل‌گرایانه در راستای تقویت امنیت اقتصادی کشور ضروری است. بنابراین، نخست در این پژوهش کوشش می‌شود این عوامل مهم اثرگذار بر روابط هند و پاکستان شناسایی و در نهایت، با جمع‌بندی به راهکارهای مهم برای تقویت امنیت اقتصادی کشور اشاره شود.

۱- عوامل اثرگذار بر روابط هند و پاکستان

در این بخش به عوامل عمده اثرگذار بر روابط هند و پاکستان اشاره می‌شود که ماهیت‌بخش روابط دو کشور است.

۱-۲- روابط تجاری هند و پاکستان

در سال‌های اولیه استقلال پاکستان، هند و این کشور توسط اکونومیست، به‌عنوان شرکای طبیعی توصیف می‌شدند. براساس ادعای اکونومیست، در صورت تداوم این وضعیت، روابط دوستانه بین دو کشور برقرار بود و مشارکت تجاری و سرمایه‌گذاری بین دو کشور گسترش می‌یافت و دستاوردهای رفاهی عاید دو کشور می‌شد. در این ارتباط، در حوزه‌های کشاورزی، تولید و خدمات، مکمل‌های زیادی بین دو کشور وجود دارد. هند با داشتن جمعیتی حدود ۱/۳ میلیارد نفر و منابع طبیعی زیاد، بزرگ‌ترین همسایه پاکستان به شمار می‌آید. در حالت مقایسه‌ای، پاکستان شرایط اقتصادی مناسبی ندارد و در سال ۲۰۱۹ با تورم بالا، افزایش بدهی‌های ملی و داخلی و کاهش ارزش پول (۱۳۸/۳۹) روپیه در برابر یک دلار

تهدیدهای ناشی از درگیری طولانی و کاهش جریان سرمایه‌گذاری‌های چمدانی ناشی از آن تأثیری منفی بر ارزش پول ملی هند داشته است، در این ارتباط، به دنبال تشدید اختلاف هند و پاکستان در سال ۲۰۱۹، ۳ هزار کرور روپیه از بازار هند خارج شد. تشدید اختلاف به معنای انحراف منابع بودجه به سمت خرید اسلحه است. هند دومین کشور بزرگ خریدار اسلحه در جهان است. برای دو کشور در حال توسعه که میلیون‌ها نفر از آنها زیر خط فقر زندگی می‌کنند، ادامه خرید اسلحه از کشورهایی مانند روسیه، رژیم صهیونیستی و آمریکا، از عقلانیت کمی برخوردار است.

هر دو کشور هند و پاکستان از شاخص‌های توسعه انسانی پایینی برخوردارند و از زیرساخت‌های فیزیکی و اجتماعی فقیری رنج می‌برند. نرخ بالای بیکاری در هر دو کشور وجود دارد که دو کشور را ملزم به افزایش هزینه‌های عمومی در زمینه بهداشت و آموزش کرده است. در چنین شرایطی، هرگونه تشدید اختلاف، فشار مالی را بر هر دو کشور افزایش خواهد داد و مردم عادی در نتیجه سیاست‌های دولت متبوع خود مبنی بر هزینه برای تجهیز نظامی به جای بهبود کیفیت زندگی، بیشتر متضرر خواهند شد. گفت‌وگو بین دو کشور برای کاهش تنش ژئوپلیتیکی در منطقه در این مقطع حساس، بسیار مهم است. نوع سیاست اتخاذ شده توسط دو کشور در ارتباط با مسایل مختلف، می‌تواند تبعات گوناگونی در سطوح مختلف دو جانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی داشته باشد.

وگاه-عطاری^۲ محصولاتی مانند وسایل ورزشی، ابزارهای فولادی مانند چاقو، قیچی، انواع ابزارهای جراحی و سیمان به هند صادر می‌کند. پاکستان دارای حدود ۱۲۰۹ مورد فهرست کالاهای ممنوعه وارداتی است که به‌عنوان مانع تجاری غیرتعرفه‌ای عمل می‌کند. در بین کالاهای ممنوعه وارداتی پاکستان می‌توان به مواردی مانند منسوجات، پوشاک، دارو، پلاستیک، پلیمر، ماشین، کامیون و قطعات خودرو اشاره کرد.

آمریکا و کسری مالی (۵/۱ درصدی) روبه‌رو بود و شیوع بیماری کرونا در سال ۲۰۲۰ بر مشکلات اقتصادی این کشور افزود.

پاکستان در تمام این سال‌ها از اعطای ام‌اف‌ان^۱ به هند امتناع کرده، هرچند مجلس این کشور آن را تأیید کرده است. بسیاری از شهروندان پاکستانی که در شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط کار می‌کنند از افزایش عوارض گمرکی توسط هند متضرر شدند. پاکستان در مرزهای

جدول ۱- مهم‌ترین شرکای صادراتی پاکستان در سال ۲۰۱۹

ردیف	کشور	ارزش (میلیارد دلار)	سهم (درصد)
۱	آمریکا	۴	۱۶/۹
۲	چین	۲	۸/۵
۳	بریتانیا	۱/۶	۷
۴	آلمان	۱/۳	۵/۶
۵	افغانستان	۱/۱	۴/۹
۶	امارات	۱/۱	۴/۹
۷	هلند	۱	۴/۴

مأخذ: Trade map

پلاستیک و مصنوعات آن، از مهم‌ترین محصولات صادراتی پاکستان به هند به شمار می‌آیند. دانه‌های روغنی، کاغذ و مقوا، حیوانات زنده، میوه و آجیل، گوشت و فرآورده‌های خوراکی، وسایل نوری و عکاسی، ماشین‌آلات، انواع الیاف، دستمال و پارچه بافته شده و پلاستیک و مصنوعات آن از مهم‌ترین کالاهای وارداتی ایران از پاکستان به شمار می‌آیند. در واقع، محصولات مصرفی و واسطه‌ای عمده محصولات وارداتی ایران و هند را از پاکستان تشکیل می‌دهند.

براساس جدول شماره ۱، آمریکا با وارداتی به ارزش ۴ میلیارد دلار و با سهمی حدود ۱۶/۹ درصد، مهم‌ترین شریک صادراتی پاکستان به شمار می‌آید و بعد از آن، چین، بریتانیا، آلمان، افغانستان، امارات و هلند در رتبه‌های بعدی قرار دارند. هند با وارداتی به ارزش ۶۶/۵ میلیون دلار و داشتن سهمی حدود کمتر از ۱ درصد، جایگاهی در بین شرکای اصلی صادراتی پاکستان ندارد. نمک، میوه و مرکبات، شکر، دانه‌های روغنی، چرم و پوست خام، پنبه، مواد شیمیایی معدنی، آهن و فولاد،

جدول ۲- مهم ترین شرکای وارداتی پاکستان در سال ۲۰۱۹

ردیف	کشور	ارزش (میلیارد دلار)	سهم (درصد)
۱	چین	۱۲/۴	۲۴/۷
۲	امارات	۶/۳	۱۲/۶
۳	آمریکا	۲/۶	۵/۲
۴	عربستان سعودی	۲/۴	۴/۸
۵	اندونزی	۲/۲	۴/۴
۶	قطر	۲/۱	۴/۳
۷	ژاپن	۱/۳	۲/۷
۸	کویت	۱/۲	۲/۵
۹	آفریقای جنوبی	۱/۱	۲/۳

مأخذ: Trade map.

حالی است که عمده محصولات صادراتی ایران به این کشور، کالاهای مصرفی است.

تجارت رسمی بین هند و پاکستان در سال ۲۰۱۹ حدود ۱/۱ میلیارد دلار بود. براساس نظر بانک جهانی، این رقم در صورت نبود موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای می‌توانست به ۳۷ میلیارد دلار برسد. قاچاق در امتداد مرزهای دو کشور به ۵ میلیارد دلار رسیده است. دبیران تجاری دو کشور برای بهبود تجارت و سرمایه‌گذاری در سپتامبر ۲۰۱۲، نقشه راهی ترسیم کردند. جلسه‌ای بین نخست‌وزیران دو کشور در سال ۲۰۱۴ برای عادی‌سازی تجارت دو کشور برگزار شد. در این ارتباط، مودی نخست‌وزیر هند قول داد صدور ویزای کار را برای تاجران پاکستانی آسان‌تر کند.

به‌تازگی، از زمان حمله پولواما، هند بند مطلوب‌ترین ملت را که در سال ۱۹۹۶ براساس قوانین سازمان تجارت جهانی به پاکستان داده بود، لغو کرد (این عنوان را کشورهای عضو به شرکای تجاری خود که عضو سازمان تجارت جهانی هستند،

براساس جدول شماره ۲، چین با صادراتی به ارزش ۱۲/۴ میلیارد دلار و با داشتن سهمی حدود ۲۴/۷ درصد، مهم‌ترین شریک وارداتی پاکستان به شمار می‌آید و بعد از آن، امارات، آمریکا، عربستان، اندونزی، قطر، ژاپن، کویت و آفریقای جنوبی در رتبه‌های بعدی قرار دارند. این در حالی است که ایران با صادراتی به ارزش ۵۳۲/۶ میلیون دلار و با سهمی حدود ۰/۶ درصد، جایگاه مهمی در بین شرکای وارداتی این کشور ندارد.

پنبه، مواد شیمیایی معدنی، پلاستیک و مصنوعات آن، ماشین‌آلات، انواع رنگ، آهن و فولاد، انواع محصولات شیمیایی، محصولات پتروشیمی، لاستیک و دانه‌های روغنی از مهم‌ترین محصولات صادراتی هند به پاکستان به شمار می‌آیند. سوخت‌های فسیلی، میوه و آجیل، پلاستیک و مصنوعات آن، آهن و فولاد، محصولات سرامیک، انواع سبزی‌ها، فرش، آرد و محصولات لبنی مهم‌ترین محصولات صادراتی ایران به پاکستان هستند. محصولات صنعتی، عمده محصولات صادراتی هند به پاکستان را تشکیل می‌دهند، این در

خواستار لغو آن است. بدین ترتیب، با گسترش اعتراضات مردمی، تنش بین هند و پاکستان بر سر کشمیر بار دیگر افزایش یافته، به طوری که پاکستان از حمایت نظامی از مخالفان دولت هند سخن گفته و تلاش‌های دیپلماتیک جهانی خود را برای لغو تصمیم هند آغاز کرده است. این موضوع هم اثر بسیار مهمی بر ماهیت و چشم‌انداز روابط هند و پاکستان داشته است.

۴-۱- توان هسته‌ای و بازدارندگی

پاکستان چالش برانگیزترین همسایه هند به شمار می‌آید، زیرا اختلافات جدی ارضی بین دو کشور، به خصوص در مناطق مسلمان‌نشین جامو و کشمیر همچنان وجود دارد. علاوه بر این، این کشور دارای توان نظامی، هسته‌ای و موشکی قابل توجهی بوده و از اهمیت راهبردی برای قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای با هدف نفوذ به درون هند برخوردار است. از این رو، هند از طریق سیاست هسته‌ای می‌کوشد تا ضمن ایجاد موازنه در برابر قدرت فزاینده نظامی - هسته‌ای چین و پاکستان، از گسترش سلاح‌های هسته‌ای در مناطق پیرامونی جلوگیری کند. در شرایط کنونی، پاکستان حدود ۱۲۰ کلاهک هسته‌ای در اختیار دارد و این رقم بیشتر از تعداد کلاهک‌های هسته‌ای هند و رژیم صهیونیستی است، علاوه بر این، در سال ۲۰۱۵ هشت زیردریایی دیزلی برقی از چین خریداری کرد که توانایی مسلح شدن به موشک‌های هسته‌ای را دارند. بیان این نکته ضروری است که همکاری‌های گسترده چین و پاکستان، همواره از دخالت‌های آمریکا در منطقه و به خصوص همکاری با هند در زمینه نظامی و هسته‌ای اثر پذیرفته است تا جایی که امضای توافقنامه هسته‌ای بین هند و آمریکا در سال ۲۰۰۳

اعطا می‌کنند). این بند شامل رفتار تعرفه‌ای برابر است که هند برای بیش از دو دهه به پاکستان اعطا کرده بود، اما بعد از اختلافات سال ۲۰۱۹، هند تصمیم گرفت ۲۰۰ درصد عوارض برای تمام صادرات پاکستان وضع کند. این مسئله هم به نوبه خود اثری منفی بر روابط تجاری دو کشور داشت.

۳-۱- مسئله کشمیر

کشمیر و رقابت ژئوپلیتیکی، هویتی و مذهبی مرتبط با آن، از دیگر عوامل اثرگذار بر روابط هند و پاکستان به شمار می‌آید. هند در سال ۲۰۱۹ به رهبری حزب ناسیونالیست هندوی بهارتیا جاناتا (بی‌جی‌پی)^۱ با تغییر اصل ۳۷۰ قانون اساسی، پس از هفتاد سال، امتیازهای ویژه خودگردانی ایالت جامو و کشمیر را لغو و با حضور نظامی تلاش خود را برای تبعیت بیشتر این ایالت از حکومت مرکزی آغاز کرد. تا پیش از این ایالت جامو و کشمیر در روابط خارجی و برخی خدمات دولتی مانند مخابرات تابع حکومت مرکزی هند بود، اما قانون اساسی و پرچم مستقل خودش را داشت و در قانون‌گذاری آزاد بود. دولت هند قصد دارد این ایالت را به دو منطقه فدرال تقسیم کند؛ یک منطقه متعلق به اکثریت مسلمان و اقلیت هندو و یک منطقه هم شامل اکثریت بودایی. از نظر هند با لغو موانع کنونی اعطای تابعیت و مالکیت در این ایالت، سرمایه‌گذاری رشد می‌کند و رونق و شفافیت اقتصادی به آن بازمی‌گردد، اما مخالفان مسلمان هدف اصلی دولت هند را از بین بردن بافت کنونی جمعیت این ایالت با هدف کاهش سهم مسلمانان بیان می‌کنند.

در همین حال، پاکستان نیز اقدام هند را مغایر با قطعنامه سازمان ملل متحد در مورد کشمیر می‌داند و

بازی دوگانه‌ای را در قبال افغانستان در پیش گرفته است. از یک سو، خود را حامی حکومت مرکزی افغانستان نشان داده و از سوی دیگر، روابط خود را با گروه‌های شورشی و مخالفان مسلح دولت افغانستان حفظ کرده و به این گروه در خاک خود پناه داده است. این کشور جدا از پناه دادن به گروه‌های شورشی در تجهیز و آموزش آنها سهم زیادی داشته است. با وجود اعتراض‌های مکرر افغانستان نسبت به این مسئله، پاکستان پناه دادن، آموزش و تجهیز مخالفان مسلح دولت افغانستان را رد کرده است. در مجموع، مواضع متفاوت دو کشور نسبت به افغانستان، رقابت دو کشور را در پی داشته است.

۱-۶- آمریکا

پاکستان از سال ۲۰۰۲ تاکنون، ۳۳ میلیارد دلار کمک از آمریکا دریافت کرده و با روی کار آمدن ترامپ و قطع ۲ میلیارد دلار کمک آمریکا به پاکستان، روابط این دو کشور به تیرگی گراییده است. هیتز نورت، سخنگوی وزارت خارجه آمریکا گفت: «ما این را می‌پذیریم که تنها کمک‌های امنیت ملی به پاکستان را به حالت تعلیق درآورده‌ایم تا زمانی که پاکستان اقدام‌های جدی را در مقابل گروه‌های تروریستی که شامل گروه طالبان و شبکه حقانی است، به کار ببندد». بنابه گزارش مرکز توسعه جهانی در سال ۲۰۱۷، ایالات متحده آمریکا نزدیک به ۶۷ میلیارد دلار بین سال‌های ۱۹۵۱ و ۲۰۱۱ به پاکستان کمک کرده است. زمانی که روابط بین آمریکا و پاکستان تیره شود، نتیجه آن بر روابط هند و پاکستان نیز مشهود خواهد بود و این تأثیرها را می‌توان روی وضعیت کشمیر نیز مشاهده کرد.

که به صورت رسمی در سال ۲۰۰۷ منتشر شد، بر تداوم و گسترش رقابت هسته‌ای هند و پاکستان تأثیر زیادی داشته است. در مجموع، تشدید رقابت تسلیحاتی و هسته‌ای بین دو کشور، ماهیت روابط دو کشور را امنیتی کرده است.

۱-۵- افغانستان

تلاش برای گسترش عمق استراتژیک در حوزه جغرافیایی افغانستان بر روابط هند و پاکستان اثر گذاشته است. زمانی که جهاد علیه نیروهای شوروی در افغانستان شروع شد، سیاست عمق استراتژیک پاکستان نیز در قبال افغانستان تدوین شد. پاکستان درصدد برآمد تا با شکل دهی یک حکومت همسو با اسلام‌آباد، از افغانستان در مواقع افزایش تنش یا منازعه با هند به‌عنوان عقبه استراتژیک استفاده کند. پاکستان به همین سبب، از گروه طالبان حمایت کرد و تنها کشوری بود که امارت اسلامی را به رسمیت شناخت. در مقابل، هند برای محاصره پاکستان و رهایی از محاصره چین درصدد برآمد تا عمق استراتژیک خود را تا کشورهای آسیای مرکزی گسترش دهد. سیاست پاکستان و هند در قبال افغانستان در نهایت، به جنگ نیابتی هند و پاکستان در افغانستان منجر شد. در وضعیتی که پاکستان از گروه طالبان حمایت می‌کرد، هند از اتحاد شمال حمایت می‌کرد. اکنون نیز همان سیاست ادامه دارد؛ با این تفاوت که پاکستان همچنان از گروه طالبان حمایت و از این گروه به‌عنوان یک کارت بازی استفاده می‌کند. در مقابل، هند از حکومت مرکزی افغانستان حمایت می‌کند. باین حال، هر دو کشور به دنبال آن هستند تا افغانستان را به‌عنوان عمق استراتژیک خود تعریف کنند.

در دوره جدید، پاکستان همواره نگران گسترش نفوذ هند در افغانستان بوده است. به همین سبب، این کشور

قالب سازمان‌های سیاسی و اقتصادی شانگهای و اکو می‌تواند بر امنیت اقتصادی ایران تأثیر مثبت داشته باشد. با توجه به اینکه دو کشور عضو اصلی سازمان شانگهای هستند، روابط سازنده دو کشور می‌تواند تسریع‌کننده عضویت کامل ایران در این سازمان منطقه‌ای و بهره‌گیری از ظرفیت‌های اقتصادی آن باشد، اما تداوم روابط تنش‌آمیز دو کشور و بلوک‌بندی‌های سیاسی ناشی از آن در داخل سازمان می‌تواند از منظر عضویت و کارکردی اثر منفی بر امنیت اقتصادی ایران داشته باشد. از دیگر سو، اکو سازمانی است که در سال‌های گذشته به دلایل متعدد سیاسی و امنیتی، اختلاف بین کشورهای عضو و مداخله قدرت‌های خارجی کارکرد مطلوبی نداشته است، روابط صلح‌آمیز هند و پاکستان می‌تواند گام مثبتی در مسیر توسعه این سازمان و افزایش کارکردهای اقتصادی آن باشد.

علاوه بر این، تداوم تنش‌های هند و پاکستان در سطح دوجانبه بر روابط ایران با همسایگان مؤثر است. با توجه به اینکه تداوم تنش می‌تواند به معنای اتخاذ رویکرد امنیتی به‌جای رویکرد اقتصادی و استفاده سیاسی و امنیتی از ابزار گروهک‌های مختلف علیه یکدیگر باشد و دامنه رقابت دو کشور را در محیط پیرامون و داخل افغانستان گسترش دهد، بنابراین، می‌تواند آثار منفی بر امنیت اقتصادی ایران داشته باشد.

جمع‌بندی و پیشنهادها

مجموعه عوامل اثرگذار مانند تجارت، مسایل هسته‌ای، اختلاف بر سر کشمیر و نقش منفی کنشگرانی مانند آمریکا و افغانستان، ماهیت روابط هند و پاکستان را رقابتی و غیردوستانه ساخته است. هرچند هند و پاکستان به دلیل

دالتون^۱ نویسنده کتاب نه جنگ و نه صلح در سال ۲۰۱۶ می‌گوید: تنش‌ها در کشمیر بر موضوع‌های داخلی هند و پاکستان آثار زیادی داشته است، چنانکه جریان‌های داخلی افغانستان به‌وضوح رقابت بین این دو کشور را نشان می‌دهد. علاوه بر این، سیاست آمریکا بر ضد نفوذ چین در جنوب آسیا است، این کشور با همکاری هند در پی توطئه بر ضد دهلیز اقتصادی چین با پاکستان است. دهلیز اقتصادی چین - پاکستان شامل ۶۰ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری است که از ناحیه کشمیر تحت کنترل پاکستان عبور می‌کند. هند به دلیل ادعاهای خود بر منطقه مورد منازعه، با این پروژه مخالف است. و خیم شدن روابط بین آمریکا و پاکستان، به‌خصوص نامیدی واشینگتن از مبارزه پاکستان بر ضد گروه‌های هراس‌افکن و حمایت این کشور از گروه‌های شورشی، فرصت‌هایی را برای هند ایجاد کرده است.

در مجموع، تداوم روابط رقابتی و خصمانه هند و پاکستان که مانع رشد روابط اقتصادی دو کشور است، در ظاهر در راستای منافع اقتصادی ایران است، اما از بعد امنیتی تشدید این اختلاف‌ها می‌تواند به رشد گروه‌های رادیکال و افراطی در جنوب آسیا منجر شود و تبعات منفی سیاسی و امنیتی برای ایران داشته باشد. بنابراین، بهترین حالت برای ایران، تداوم وضعیت صلح در روابط هند و پاکستان است تا منافع مربوط به امنیت اقتصادی ایران تأمین شود.

۲- ملاحظات امنیت اقتصادی

تأثیر روابط صلح‌آمیز/تنش‌آمیز هند و پاکستان بر امنیت اقتصادی ایران در دو سطح منطقه‌ای و دوجانبه قابل تحلیل است. روابط صلح‌آمیز دو کشور در سطح منطقه‌ای و در

دو کشور شده، زمینه سازی برای گسترش تجارت ایران با پاکستان است. در این ارتباط ایران می تواند با کاهش موانع و تسهیل فرآیند مرادوات تجاری مانند برقراری تعرفه آزاد باعث گسترش تجارت ایران با این کشور شود. بنابراین، پیشنهاد می شود با اتخاذ دیپلماسی فعال و چانه زنی دیپلماتیک زمینه برای اعمال این سیاست اقتصادی فراهم شود.

- برقراری تعرفه ترجیحی با هند: با وجود اینکه برقراری تعرفه ترجیحی بر حدود صد قلم از کالاهای تجاری بین ایران و هند در حد ایده مطرح شده، اما به مرحله عملیاتی نرسیده است. پیشنهاد می شود اقدام های لازم برای عملیاتی کردن این سیاست در دستور کار قرار گیرد.

- اعمال سیاست موازنه مثبت نسبت به دو طرف: تعامل دوسویه و مثبت با هر دو بازیگر هند و پاکستان تداوم یابد، چون هر دو کنشگر (برای مثال، هند به دلایل اقتصادی و پاکستان به دلایل اقتصادی و امنیتی) برای ایران اهمیت دارند و گرایش به هریک از دو طرف، به دلیل ایجاد ترتیبات متفاوت منطقه ای و واکنش دیگر بازیگران منطقه ای و فرامنطقه ای منجر می شود و محدودیت هایی را در روابط ایران با این کشورها ایجاد می کند.

- میانجیگری و تلاش برای اعمال راهکارهای دیپلماتیک به منظور حل و فصل مناقشه کشمیر: تلاش برای اعمال سیاست های میانجیگرانه بین هند و پاکستان می تواند ضمن ارایه تصویر صلح طلبانه از ایران در منطقه و جهان، تداوم بهره برداری از ظرفیت های اقتصادی دو طرف را برای ایران تضمین کند.

هم جواری ژئوپلیتیک و داشتن اشتراکات تاریخی و فرهنگی از ظرفیت بالایی برای گسترش روابط تجاری برخوردار هستند و بنابه گفته بانک جهانی این ظرفیت به ارزش حدود ۳۷ میلیارد دلار است، اما مجموع تجارت دو کشور حدود ۲/۳ میلیارد دلار باقی مانده است. این موضوع اثرگذاری عوامل منفی را بر روابط دو کشور نشان می دهد. در بین این عوامل، عامل کشمیر، نقش تعیین کننده تری دارد و راهکارهای دیپلماتیک برای حل این مناقشه تاکنون به نتیجه نرسیده است و به نظر نمی رسد در کوتاه مدت گام مفیدی در راستای حل این بحران از سوی دو بازیگر برداشته شود. هرچند در ظاهر تداوم این تنش بین دو کشور، فرصت های تجاری زیادی را برای ایران فراهم می کند تا خلأ گسترش نیافتن روابط تجاری دو کشور را پر کند، اما تداوم این تنش به معنای حضور پررنگ امنیتی و اقتصادی بازیگران بین المللی در مناسبات هند و پاکستان و منطقه است که این دو کشور در راستای توازن بخشی و گریز از تهدیدهای ناشی از گسترش بحران کشمیر در روابط خارجی خود دنبال می کنند و این موضوع محدودیت های زیاد سیاسی و اقتصادی را برای ایران در روابط خود با این کشورها ایجاد می کند، علاوه بر این، امکان استفاده از ظرفیت های منطقه برای همکاری های اقتصادی از بین می برد و بحران های ناشی از بی ثباتی منطقه ای را متوجه ایران می کند. راهکارهای مهم برای تقویت امنیت اقتصادی ایران در ارتباط با دو کشور عبارتند از:

- حرکت از تعرفه ترجیحی به سمت تعرفه آزاد در روابط تجاری با پاکستان: از فرصت های تداوم تنش پاکستان و هند که باعث کاهش حجم تجارت